

ТКАЧЕНКО П. І.,

викладач кафедри права

(Дніпровський гуманітарний
університет),

асистент-дослідник

(Академія політико-правових наук
України)

УДК 343.23

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.5.1.37>**КВАЛІФІКУЮЧІ ОЗНАКИ ПОРУШЕННЯ ВИМОГ РЕЖИМУ
РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ**

Статтю присвячено кримінально-правовому дослідженню кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак порушення вимог режиму радіаційної безпеки. У роботі розкрито зміст поняття «радіаційна безпека» як стану захищеності людини, суспільства та довкілля від негативного впливу іонізуючого випромінювання, а також охарактеризовано основні вимоги режиму радіаційної безпеки відповідно до положень чинного законодавства України. Визначено, що однією з ключових кваліфікуючих ознак кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 267-1 Кримінального кодексу України, є вчинення діяння з метою збуту. У зв'язку з цим окрема увага приділяється доктринальному та практичному осмисленню категорії «збут» у кримінально-правовій науці та судовій практиці, а також її специфіці у сфері обігу радіоактивних матеріалів та предметів. Аргументовано, що збут у даному контексті становить особливу суспільну небезпеку, оскільки створює умови для розширення незаконного обігу та підвищує ризик настання тяжких наслідків для життя і здоров'я людей, а також для довкілля. Окремий акцент зроблено на аналізі особливо кваліфікуючих ознак кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 267-1 Кримінального кодексу України, зокрема спричинення загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків. Розкрито характер суб'єктивної сторони у складі цього кримінального правопорушення, що передбачає можливість як прямого, так і непрямого умислу залежно від фактичних обставин справи. Наголошено, що особливо кваліфікований склад потребує врахування специфіки причинного зв'язку між діянням та наслідками, адже у сфері радіаційної безпеки шкідливі наслідки можуть мати відстрочений характер, а їх масштаби – значно перевищувати межі окремого суспільного відношення. В даному дослідженні зроблено висновок, що належне розмежування кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак порушення вимог режиму радіаційної безпеки має важливе теоретичне і практичне значення, оскільки дозволяє забезпечити правильну кримінально-правову кваліфікацію, підвищити ефективність застосування відповідних норм та сприяти вдосконаленню законодавства у сфері забезпечення радіоекологічної безпеки.

Ключові слова: радіаційна безпека, радіоекологічна безпека, зона відчуження, зона безумовного (обов'язкового) відселення, порушення вимог режиму радіаційної безпеки, злочини проти громадської безпеки, Чорнобильська зона відчуження, кваліфікуючі ознаки, особливо кваліфікуючі ознаки, кримінально-правова характеристика.

Tkachenko P. I. Qualifying signs of violation of radiation safety requirements

The article is devoted to the criminal-legal study of qualifying and especially qualifying signs of violation of the requirements of the radiation safety regime. The work reveals the content of the concept of "radiation safety" as a state of protection of a person, society and the environment from the negative impact of ionizing radiation, and also characterizes the main requirements of the radiation safety regime in accordance with the provisions of the current legislation of Ukraine. It is determined that one of the key qualifying signs of a criminal offense, provided for in Part 3 of Article 267-1 of the Criminal Code of Ukraine, is the commission of an act for the purpose of sale. In this regard, special attention is paid to the doctrinal and practical understanding of the category of "sale" in criminal law science and judicial practice, as well as its specificity in the sphere of circulation of radioactive materials and objects. It is argued that sales in this context pose a special public danger, as it creates conditions for the expansion of illegal trafficking and increases the risk of serious consequences for the life and health of people, as well as for the environment. A special emphasis is placed on the analysis of the especially qualifying features of the criminal offense provided for in Part 4 of Article 267-1 of the Criminal Code of Ukraine, in particular, causing the death of people or the occurrence of other serious consequences. The nature of the subjective side in the composition of this criminal offense is revealed, which provides for the possibility of both direct and indirect intent, depending on the factual circumstances of the case. It is emphasized that a particularly qualified composition requires taking into account the specifics of the causal relationship between the act and the consequences, because in the field of radiation safety, harmful consequences can be delayed in nature, and their scale can significantly exceed the limits of a separate social relationship. This study concludes that the proper distinction between qualifying and especially qualifying signs of violation of radiation safety regime requirements is of important theoretical and practical importance, as it allows for the correct criminal-legal qualification, increases the effectiveness of the application of relevant norms, and contributes to the improvement of legislation in the field of ensuring radioecological safety.

Key words: *radiation safety, radioecological safety, exclusion zone, zone of unconditional (mandatory) resettlement, violation of radiation safety regime requirements, crimes against public safety, Chernobyl exclusion zone, qualifying features, especially qualifying features, criminal law characteristics.*

Постановка проблеми. Радіаційна безпека виступає невід'ємною складовою національної безпеки України, оскільки безпосередньо пов'язана із захистом населення, довкілля та об'єктів критичної інфраструктури від шкідливого впливу іонізуючого випромінювання. В умовах сучасних викликів – як техногенного, так і воєнного характеру – порушення вимог режиму радіаційної безпеки набуває особливої суспільної небезпеки. Це зумовлено потенційною можливістю настання тяжких наслідків, серед яких – масові ураження людей, довготривале забруднення територій, створення умов для масштабних техногенних катастроф.

Актуальність досліджуваної проблематики зростає у світлі воєнних дій на території України, які призвели до безпрецедентних загроз для об'єктів із потенційно небезпечними джерелами іонізуючого випромінювання. Особливу увагу привертає й соціальний аспект: у молодіжному середовищі спостерігається небезпечна тенденція до свідомого порушення встановленого режиму доступу до зон обмеженого перебування, що посилює ризики виникнення негативних наслідків.

Попри очевидну небезпеку, правозастосовна практика у сфері боротьби з порушеннями режиму радіаційної безпеки залишається фрагментарною, а кримінально-правові норми, спрямовані на протидію таким правопорушенням, потребують системного аналізу та наукового переосмислення. У цьому контексті особливої уваги заслуговує дослідження

кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак злочину, передбаченого статтею 267-1 Кримінального кодексу України (далі – КК України), що має стати підґрунтям для удосконалення законодавства та підвищення ефективності його практичного застосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню актуальних проблем злочинів проти радіаційної безпеки, зокрема крізь призму кримінально-правових дисциплін приділили увагу такі вітчизняні вчені, як Г. І. Балюк, П. Д. Біленчук, Л. Г. Козлюк, О. В. Маслюк, А. С. Нерсисян, С. А. Новачук, О. О. Пашенко, С. Г. Поліщук, К. В. Плева, А. А. Тернавська, М. О. Торбєєв, Ю. А. Турлова та ін.

Водночас, кримінально-правова характеристика кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак порушення вимог режиму радіаційної безпеки, залишається недостатньо дослідженою у вітчизняній юридичній науці.

Постановка завдання. Метою статті є кримінально-правовий аналіз кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак порушення вимог режиму радіаційної безпеки.

Результати дослідження. У сучасних умовах активного використання джерел іонізуючого випромінювання в промисловості, енергетиці, медицині та наукових дослідженнях питання забезпечення радіаційної безпеки набуває особливої уваги. Радіаційна безпека – це не лише технічне чи екологічне стратегічно важливе завдання, а й один із ключових елементів національної безпеки держави. Порушення встановлених вимог у цій сфері може спричинити тяжкі наслідки для життя і здоров'я людей, стану довкілля та функціонування об'єктів критичної інфраструктури [1, с. 149].

Структурний аналіз злочинності у сфері забезпечення ядерної та радіаційної безпеки в Україні дав можливість встановити співвідношення окремих видів кримінально караних діянь у межах зазначеної категорії. Отримані результати засвідчують, що найбільш поширеним злочином у цій сфері є порушення вимог режиму радіаційної безпеки, передбачене ст. 267-1 КК України. Частка цього кримінального правопорушення становить 56,8% від загальної кількості зареєстрованих злочинів у сфері ядерної та радіаційної безпеки [2, с. 9].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», радіаційна безпека визначається як дотримання допустимих меж радіаційного впливу на персонал, населення та навколишнє природне середовище, встановлених нормами та правилами з безпеки [3]. Головною метою забезпечення радіаційної безпеки є захист людей та довкілля від іонізуючого випромінювання, яке може завдати шкоди їхньому здоров'ю персоналу, а також здоров'ю населення, яке проживає на відповідній території [4, с. 84].

В попередньому дослідженні ми дійшли висновку, що дія ст. 267-1 КК України в першу чергу спрямована на охорону правового режиму територій, які зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи. У такий спосіб держава криміналізує діяння, що посягають на встановлений порядок використання та захисту цих територій, з огляду на їхній особливий статус і підвищений рівень екологічної та радіаційної небезпеки [1, с. 150].

Суспільна небезпечність злочину полягає у тому, що внаслідок вчинення дій, зазначених у ст. 267-1 КК України, виникає загроза загибелі людей або настання інших тяжких наслідків. Основним безпосереднім об'єктом злочину є громадська безпека в частині контрольованого переміщення продуктів харчування рослинного і тваринного походження, промислової або іншої продукції, тварин, риби, рослин чи будь-яких інших об'єктів за межі зони відчуження чи зони безумовного (обов'язкового) відселення. Додатковим факультативним об'єктом можуть виступати життя та здоров'я особи, екологічна безпека тощо. Предметом злочину, передбаченого ст. 267-1 КК України, є продукти харчування рослинного і тваринного походження, промислова чи інша продукція, а також тварини, риба, рослини та будь-які інші об'єкти, для переміщення яких за межі зони відчуження або зони безумовного (обов'язкового) відселення закон вимагає отримання спеціального дозволу та проведення дозиметричного контролю. З об'єктивної сторони злочин, передбачений ст. 267-1 КК України, полягає у незаконному переміщенні, придбанні чи збуті продуктів харчування, промислової продукції,

тварин, риби, рослин або інших об'єктів із зони відчуження чи зони безумовного (обов'язкового) відселення без передбаченого законом дозволу чи проведення дозиметричного контролю, за умови обізнаності винної особи про їх походження. Склад злочину, передбаченого ст. 267-1 КК України, має формальний характер, що передбачає визнання діяння закінченим з моменту вчинення будь-якої із зазначених у диспозиції дій – переміщення, придбання або збуту предметів злочину – незалежно від настання шкідливих наслідків. Суб'єктивна сторона основного складу злочину характеризується прямим умислом, мотив та мета на кваліфікацію не впливають і можуть бути різними. Відповідальність за придбання предметів злочину настає у разі, коли воно вчинюється з метою їх використання або збуту і при цьому винному заздалегідь відомий факт їх походження із зони відчуження [1, с. 151–154; 5, с. 619].

Щодо кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак порушення вимог режиму радіаційної безпеки. Так, у теорії кримінального права під кваліфікуючими ознаками розуміють передбачені законом притаманні частині кримінальних правопорушень відповідного виду суттєві обставини, що відбивають типовий, значно змінений порівняно з основним складом кримінального правопорушення ступінь суспільної небезпечності вчиненого й особи винного та вплив на законодавчу оцінку вчиненого й міру відповідальності [6, с. 48]. Кваліфікуючі ознаки, поряд з іншими кримінально-правовими засобами, виконують функцію диференціації кримінальної відповідальності, встановлюючи нові, підвищені порівняно з передбаченими санкціями за кримінальне правопорушення з основним складом межі типового покарання [7, с. 366; 8, с. 618].

Кваліфікуючі ознаки використовуються у кримінальному праві як засіб диференціації кримінальної відповідальності для конструювання більш небезпечного виду діянь і відповідно для визначення у законі нових меж караності порівняно з тими, які передбачені за вчинення основного складу злочину [8, с. 618].

О. 3. Мармура кваліфікуючі ознаки визначає як прямо передбачені кримінальним законом системно організовані ознаки складу злочину, які позначають істотну зміну рівня суспільної небезпеки злочину, зумовлюють зміну кваліфікації та посилення чи пом'якшення типового покарання через застосування нової санкції і мають імперативний характер. До таких дослідник пропонує відносити як ознаки, що зумовлюють більш сувору санкцію, у порівнянні з санкцією, що відповідає основному складу злочину, так і ознаки, які зумовлюють пом'якшення цієї санкції [9, с. 305].

На думку О. В. Ус, кваліфікуючі – ознаки, що обтяжують кримінальну відповідальність і вимагають кваліфікації злочину за більш суворою частиною статті Особливої частини КК, порівняно з частиною статті, яка передбачає основний склад злочину [10, с. 116].

Аналіз відповідних частин ст. 267-1 КК України дозволяє дійти висновку, що кваліфікуючою ознакою переміщення будь-яким способом за межі зони відчуження чи зони безумовного (обов'язкового) відселення без надання передбаченого законом дозволу або проведення дозиметричного контролю продуктів харчування рослинного і тваринного походження, промислової або іншої продукції, тварин, риби, рослин або будь-яких інших об'єктів є мета збуту. Дана кваліфікуюча ознака передбачена в ч. 3 ст. 267-1 КК України [1, с. 154].

Поняття «збут» в даному контексті можливо трактувати як умисна передача іншим особам шляхом продажу, обміну, дарування – продуктів харчування рослинного і тваринного походження, промислової чи іншої продукції, а також тварин, риби, рослин та будь-яких інших об'єктів, для переміщення яких за межі зони відчуження або зони безумовного (обов'язкового) відселення закон вимагає отримання спеціального дозволу та проведення дозиметричного контролю [5, с. 619].

Дана кваліфікуюча ознака підкреслює наявність спеціальної мети у винної особи, що полягає у отриманні матеріальної чи іншої вигоди від незаконної діяльності, і водночас свідчить про особливо суспільно небезпечний характер діяння, оскільки воно створює ризики для життя та здоров'я людей, а також для радіоекологічної безпеки.

Частина 4 статті 267-1 КК України передбачає як особливо кваліфікуючі ознаки, крім двох ознак, що стосуються суб'єкта злочину, також спричинення загибелі людей та інших

тяжких наслідків. В особливо кваліфікованому складі щодо порушення вимог режиму радіаційної безпеки можливий лише прямиий умисел, а щодо загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків – лише необережність (як злочинна самовпевненість, так і злочинна недбалість). У разі порушення вимог режиму радіаційної безпеки та умисного заподіяння шкоди відповідальність настає за сукупністю зазначеного злочину та умисного злочину проти життя, здоров'я чи власності [5, с. 620].

Під ознаками, що стосуються суб'єкта злочину в ч. 4 ст. 267-1 КК України варто розуміти дії вчинені службовою особою або повторно. Так, відповідно до положень ч. 3 ст. 18 КК України, службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом [11].

Водночас, згідно зі ст. 32 КК України, повторністю злочинів визнається неодноразове вчинення однією особою двох або більше злочинів, передбачених: тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК України, різними статтями Особливої частини КК України і статтею, за якою кваліфікується наступний злочин, а також вчинення попереднього злочину, зазначеного як кваліфікуюча ознака. При цьому, важливо підкреслити, що для визначення повторності немає значення чи засуджувалася особа за раніше вчинений злочин. Разом з тим, для правильної кваліфікації потрібно відрізнити продовжуваний злочин від тривалого, що визначається як одиничний злочин, який розпочавшись діє чи бездіяльністю особи, у подальшому вчиняється безперервно протягом більш-менш тривалого часу [5, с. 105–108].

Спричинення загибелі людей як особливо кваліфікуюча ознака кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 267-1 КК України – смерть хоча б однієї особи. Іншими тяжкими наслідками в контексті порушення вимог режиму радіаційної безпеки можуть бути, зокрема, заподіяння тяжкого тілесного ушкодження хоча б одній особі або середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом і більше особам [5, с. 612].

В роз'яснення особливо кваліфікуючих ознак вважаємо за доцільне навести приклад, а саме, особа або група осіб незаконно перемістили продукти харчування (рослинного або тваринного походження) із зони відчуження або зони безумовного (обов'язкового) відселення за межі цих зон без проходження передбаченого законом дозиметричного контролю з метою подальшого збуту. Ці продукти містили підвищений рівень радіоактивного забруднення, що робило їх небезпечними для здоров'я людини. В подальшому, продукти харчування потрапили на стіл до потерпілих, споживання забруднених продуктів призвело до гострого променевого отруєння унаслідок чого наступила загибель кількох осіб, що робить цей випадок особливо тяжким.

Висновки. Кваліфікуючі ознаки порушення вимог режиму радіаційної безпеки є важливим елементом правового регулювання, оскільки дозволяють оцінити ступінь суспільної небезпечності діяння та диференціювати кримінальну відповідальність залежно від наслідків і мотивів правопорушника. Досліджуючи відповідні частини ст. 267-1 КК України можливо дійти висновків, що сукупність кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак цілком систематизується за наступним розподілом: кваліфікуюча ознака, особливо кваліфікуючі ознаки відносно суб'єкта злочину та особливо кваліфікуючі ознаки злочину.

Так, ч. 3 ст. 267-1 КК України містить кваліфікуючу ознаку, яка виражається в меті збуту продуктів харчування рослинного і тваринного походження, промислової чи іншої продукції, а також тварин, риби, рослин та будь-яких інших об'єктів, для переміщення яких за межі зони відчуження або зони безумовного (обов'язкового) відселення закон вимагає отримання спеціального дозволу та проведення дозиметричного контролю.

Водночас, ч. 4 ст. 267-1 КК України містить особливо кваліфікуючі ознаки, зокрема такі, що стосуються суб'єкта злочину. До таких відносимо спеціальний суб'єкт злочину – службова особа та повторність як особливо кваліфікуюча ознака суб'єкта злочину. Разом з тим, вказана частина норми кримінального закону передбачає такі особливо кваліфікуючі ознаки, як спричинення загибелі людей та інших тяжких наслідків.

Зважаючи на отримані результати та значущість проблеми забезпечення радіаційної безпеки, зокрема із урахуванням сьогоденних тенденцій, актуальні питання кримінально-правової характеристики порушення вимог режиму радіаційної безпеки становлять підґрунтя для подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Ткаченко П.І. Порушення вимог режиму радіаційної безпеки: кримінально-правовий аналіз. *Право і суспільство*. 2025. № 3. С. 147–155.
2. Турлова Ю.А., Тернавська А.А., Козлюк Л.Г., Нерсисян А.С., Поліщук С.Г. Кримінологічний аналіз злочинів у сфері ядерної та радіаційної безпеки. *Ядерна та радіаційна безпека*. 2024. № 1. С. 9–18.
3. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 8 лютого 1995 року № 39/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-%D0%B2%D1%80>. (Дата звернення: 28.09.2025).
4. Тернавська А. А. Доктринальні підходи до систематизації кримінальних правопорушень у сфері радіоекологічної безпеки. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 1 (31). С. 80–91.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
6. Гуторова Н. О. Проблеми вдосконалення кваліфікуючих ознак злочинів у сфері господарської діяльності. *Відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності: матер. наук.-практ. конференції*. Харків: «Кроссроуд», 2006. С. 47–50.
7. Марін О. К. Окремі теоретичні основи аналізу системи ознак, що кваліфікують злочин. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матер. XII регіон. наук.-практ. конф.* Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2006. С. 366–369.
8. Тагієв С. Р. Кваліфікуючі ознаки складу кримінального правопорушення як засоби диференціації кримінальної відповідальності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 617–620.
9. Мармура О. З. Поняття ознак, що кваліфікують злочин. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2011. № 2. С. 297–306.
10. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації: лекції / О. В. Ус. – Харків : Право, 2018. – 368 с.
11. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 року № 2341-III: станом на 17 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. (Дата звернення: 28.09.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 25.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025

